

Krokstrands Folkets hus

Karin Askberger

Krokstrands Folkets hus

Krokstrands Folkets hus anses vara Bohusläns äldsta Folkets hus. Byggnaden invigdes 1902 då Krokstrand var en stenmetropol som sjöd av stenhuggarliv och bryggorna dignade av huggen sten på väg ut till Europas framtida infrastruktur. Syftet med huset var att erbjuda en lokal där yttrandefrihet råder. Syftet är det samma än i dag. Huset ägs av medlemmarna.

Tänk tanken att du tjänar 30 öre i timmen som tvätterska eller som stenlastare i Krokstrand. Tänk tanken att du har tolv barn runt bordet och tvingas ge det sista brödet till sonen som jobbar i brottet. De andra får hungrigt se på. Ändå, trots bristen på bröd, väljer du att avsätta 2 kronor i månaden till en andel i Folkets hus. (En andel kostar 25 kronor). Det är ett par hundra Krokstrandsbor gör som du. Satsar. Folkets hus inger hopp - hopp om ett rättvisare och värdigare liv.

Tag en tur till Krokstrand vid Strömstads ostligaste kust. Här speglar sig den så kallade "stenhuvudstaden" i Idefjordens mörka vatten med Norge på andra sidan. Under hundra år, med början omkring 1870, byggdes ett fullfjädrat industrisamhälle i området, ett tag till och med folkrikare än Strömstad. Närmare 2000 personer beräknas ha bott här som mest, av vilka 500-700 var direkt kopplade till stenindustrin och – indirekt – minst lika många kvinnor och barn.

Bohusläns äldsta Folkets hus.

Besökare som stoppar vid hamnplanen brukar se sig om och fråga: ”Vad är det där för hus?” Huset har aldrig behövt någon skylt. Att det är en samlingspunkt ligger i luften. Fem fönster i rad, anslagstavla, flaggstänger, parasoll, vaktmästarbostad under taklyftet och en sexkantig entré som vetter ut mot fjorden. Strax kommer en nyfiken ortsbo gående på vägen. Behöver de hjälp? Ha ha ha, skrattar besökarna och berättar att farfars far var stenhuggare i Krokstrand. Nu söker de spår efter sina förfäder. Aha, säger ortsbon och pekar på grunden. ”Detta är Krokstrands Folkets hus. Er farfars far kan mycket väl ha varit en av de stenhuggare som sommaren 1902 satsade ett dagsverke var för att hugga och resa den här grunden.”

Ekomuseum Gränsland håller årsmöte i stora salen.

Samma år som huset invigdes 1902 blev Krokstrand ett municipalsamhälle med bland annat egen hälsostadga och viss beskattningsrätt. Folkets hus blev nu navet i ett väldigt samhällsarbete. Demokratin var extremt närvarande i samhället då det var gångavstånd mellan de valda municipalmännen och invånarna. Uppstod problem, gick man till vederbörande och pratade direkt.

I ljuset av de många verksamheter som var knutna till huset, är Folkets hus i dag, 120 år senare, ett VÄLFÄRDSMINNE som berättar om hur Sverige formades till det vi ser i dag.

Fackföreningens standar

Som fasta hyresgäster enligt hyresboken noteras: Björneröds Stenh. Fackf. No 41, Krokens Stenh. Fackförening No 91, Krokstrands Lokala Samorganisation, Krokstrands Arbetarkommun, Logen Granitklippan No 2580, Logen Krokstrands Wäl av N O V, Krokstrands Frisinnade Förening, Kvinnliga rösträttsföreningen. Dessutom: understöds-kassa, läkarmottagning, barnbespisning, skola, begravningskassa, sjuk-kassa, folkbibliotek, hälsovårdsnämnd, idrottsförening, studiecirk-lar, municipalnämnd, konsumtionsföreningen och pensionsnämnden.

Med Folkets hus fick fackföreningar och folkrörelser en plats där ordet var fritt och utom fara för stenbolagens svartlistning. En talarstol, 16 långbänkar och tolv dussin kaffekoppar noteras som inköp i inventarieboken. På väggen i stora salen hängdes Branting upp på en spik liksom en affisch med mottot: "Arbetarklassens frigörelse måste vara dess eget verk."

Granitindustrin formade Krokstrand under hundra år men allt eftersom nya material ersatte graniten sjönk efterfrågan. 1977 avstannade industrin för gott i Krokstrand. Den yngre generationen flyttade. De äldre stannade kvar och fortsatte vårda "sitt eget verk" - Folkets hus. Men om ingen längre behöver lokaler?

Vändningen kom med ”gröna vågen”. Under slutet av 1970-talet och 1980-talet flyttade ett tjugo- trettiotal samhällsengagerade barnfamiljer från Göteborg och Stockholm till Krokstrand där de gamla stenhuggarhusen kunde köpas till låga priser. Folkets hus fick ett nytt lyft när gamla och nya krafter möttes. Bland annat helrenoverades huset 1985 med hjälp av generösa statliga och kommunala medel. Nya verksamheter som jazzdans, barnlek och pub, blandades med gammeldans, basarer och socialdemokratiska talarkvällar.

Hysesintäkter har varit den stora överlevnadsfrågan för Folkets hus. Plus och minus går inte ihop. Men ett stort hus att mötas i inger självförtroende. Idéer föds. ”Försvinner Folkets hus kan vi ALDRIG få något liknande”, som en tidigare ordförande uttryckte det. Projekten har flödat. Kulturföreningen Hinden arrangerade teatrar i mängd för den uppväxande generationen. 1998 invigdes restaurang Stenhoggarn som finansierats genom EU-bidrag.

1999 startade den första tangofestivalen/Krokstrandsfestivalen och det stora salsgolvet i Folkets hus blev centrum för argentinska tangostjärnor. (pågick i 14 år). Därefter följde stenhuggarfestivaler och musikfestivaler. Ett gäng filmnördar köpte en begagnad biografanläggning, spände upp en stor vit duk framför scenen och skapade ”alternativ bio”, med namnet Bio Rollo. Rollo efter den siste portugisiske stenhuggaren som bodde i vaktmästARBostaden en trappa upp. Direktsänd opera kunde nu visas och Folkets hus, långt ute i ”nowhere”, blev exotiskt för en stor spenderande publik.

Men intäkterna från uthyrning av restaurangen, bostaden och salen täcker inte kostnaderna för husets skötsel. Ett snålare energisystem som sänkt kostnaderna har inte heller hjälpt. Kommunens bidrag minskar. 2017 rådde konkursvarning.

Trots en jobbig uppförsbacke under senare år har andelsägarregistret uppdaterats. De gamla stenhuggarnas andelar har spårats och kunna bytas ut till nya eller säljas. Nya andelar kan åter köpas. Ordning och reda. Krokstrands Folkets hus-förening har i dag 55 andelsägare och drivs som ekonomisk förening. Under 2022 har styrelsen arbetat med att justera hyreskontrakten till restaurangen och lägenheten till tidsenliga nivåer. Ny utmaning den närmaste tiden är att anlägga ett nytt avlopp.

Föreningen har bildat ett kulturutskott som arbetar med att lyfta fram Krokstrands kulturarv där Folkets hus är det främsta navet.

KARIN ASKBERGER

200727/230226

Mer om Folkets hus:

”Replik är begärd” är ett filmat föredrag om Folkets hus-rörelsen i Sverige med utgångspunkt från Folkets hus i Krokstrand.

<https://youtu.be/Rx97JNBFvZo>

Kontakt:

Ordförande Petter Westerström 073 0644885

Bio Rollo: Anders Jernelius 070 5705508

Kulturarvet: Karin Askberger 070 3677902

info@krokstrandsfolketshus.se

www.krokstrandsfolketshus.se